

Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

4.Α

Εισαγωγικά:

1. Περίληψη των κεφαλαίων Α 141 – Ε 27.

Για κάθε άλλον απ' τους γνωστούς μας ιστορικούς συγγραφείς θα είχαμε κά-
θε λόγο να εκπλαγούμε, διαπιστώνοντας το πράγματι μοναδικό φαινόμενο: Η
κύρια ιστορική αφήγηση, όπως την προγραμματίσει ο συγγραφέας στο προοί-
μιον (βλ. παραπάνω, σελ. 19) διακόπηκε στο κεφ. 141 του πρώτου βιβλίου (δη-
λαδή στα 2/3 του βιβλίου) και μόλις πριν από τη μέση του πέμπτου βιβλίου (δη-
λαδή μετά από, περίπου, τετρακόσιες σελίδες κειμένου) ξαναπιάνει ο Ηρόδο-
τος το νήμα της αφήγησης αυτής. Κι αυτό, επειδή θεώρησε σκόπιμο να παρεμ-
βάλει σ' αυτό το τεράστιο τμήμα του έργου του ποικίλο υλικό (ιστορίας των
ανατολικών λαών, γεωγραφίας, εθνογραφίας κτλ.), και συγκεκριμένα: α) τη βα-
σιλεία του Κύρου (κεφ. Α 141-216), με την υποταγή των Ελλήνων και των άλλων
λαών της Μ. Ασίας στους Πέρσες, την υποταγή της Βαβυλώνας, όπου παρεμ-
βάλλεται η περιγραφή της, την εκστρατεία εναντίον των απόμακρων Μασσαγε-
τών και το θάνατο του Κύρου· β) τη βασιλεία του γιου του Κύρου Καμβύση
(κεφ. Β 1 – Γ 84), όπου, με αφορμή την εκστρατεία του εναντίον των Αιγυπτίων,
παρεμβάλλεται η περιγραφή και η αρχαιότερη ιστορία της Αιγύπτου (ολόκληρο
το δεύτερο βιβλίο, εκτός από το πρώτο κεφάλαιο!), η υποταγή της Αιγύπτου
(κεφ. Γ 1-16), οι εκστρατείες του εναντίον των Κυρηναίων, των Αμμωνίων και
των Αιθιοπών (κεφ. Γ 17-26)· η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά του Καμβύση απέ-

ναντι στους υπηκόους του (κεφ. Γ 27-38)· ο πόλεμος μεταξύ Σπάρτης και Σάμου (κεφ. Γ 39-60)· η επανάσταση των Μάγων εναντίον του Καμβύση και ο θάνατός του (κεφ. Γ 61-66)· γ) το πρώτο μέρος της βασιλείας του Δαρείου (κεφ. Γ 80— Ε 27), μετά την ανατροπή των Μάγων, τη διοικητική διαίρεση του απέραντου κράτους του (κεφ. Γ 89-96), την κατάληψη της Σάμου (κεφ. Γ 120-149), την επανάσταση των Βαβυλωνίων και την καταστολή της (κεφ. Γ 150-160)· την εκστρατεία του Δαρείου εναντίον των Σκυθών (κεφ. Δ 1— 144, όπου παρεμβάλλεται η περιγραφή της Σκυθίας), την εκστρατεία εναντίον της Λιβύης (κεφ. Δ 145— 205), όπου παρεμβάλλεται η περιγραφή της χώρας, και την υποταγή της Θράκης (κεφ. Ε 1— 27). Και μόλις τώρα, αφού οι Πέρσες έφτασαν σε απόσταση αναπνοής από τον ελληνικό κόσμο, θα συνεχίσει ο Ηρόδοτος την αφήγηση της σύγκρουσης Ελλήνων και Περσών, αρχίζοντας από την αφορμή της, την Ιωνική επανάσταση (κεφ. Ε 28— ΣΤ 32).

2. Προλεγόμενα στην Ιωνική Επανάσταση

Έχουμε δει στο τελευταίο κεφάλαιο της προηγούμενης ενότητας (κεφ. Α 141, παραπάνω, σελ. 45) την υποταγή των Ελλήνων των παραλίων της Μ. Ασίας στον Κύρο. Απ' το σημείο εκείνο ζούσαν ως υπήκοοί του, υποταγμένοι στον ισχυρό Πέρση τοποτηρητή του Δαρείου που είχε έδρα τις Σάρδεις, ξεκομμένοι πολιτικά από τον ελεύθερο ελληνικό κόσμο. Έτσι, όταν ο Δαρείος εκστρατεύει εναντίον των Σκυθών, τον ακολουθούν υποχρεωτικά. Μάλιστα, την πλωτή γέφυρα του Βοσπόρου, απ' την οποία πέρασε η στρατιά του Δαρείου στην Ευρώπη, την έκανε Ίωνας, ο Μανδραγόρας από τη Σάμο, και σε Ίωνες ανέθεσε ο Δαρείος την κατασκευή γέφυρας στον Ίστρο (Δούναβη), για να περάσει ο στρατός του στη Σκυθία. Κι όταν τον κατατρόπωσαν οι Σκύθες και η μόνη του ελπίδα να γυρίσει ζωντανός στο βασίλειό του ήταν αυτή η γέφυρα, σώθηκε από Ίωνα· γιατί θα την κατέστρεφαν οι Σκύθες ύστερ' από συνεννόησή τους με τους Ίωνες (που εκπροσωπούσε ο Αθηναίος Μιλτιάδης), αν δεν αντιδρούσε δυναμικά ο Ιστιαίος, ο έμπιστος των Περσών τύραννος της Μιλήτου.

Έτσι, όταν τελικά επέστρεψε στην επικράτειά του ο Δαρείος, με γενναιοδωρία αντάμειψε τον Ιστιαίο, δίνοντάς του την πλούσια περιοχή των εκβολών του Στρυμόνα, όπου ο Ιστιαίος σχεδίαζε να ιδρύσει την πόλη Μύρκινο. Με συμβουλή όμως του Πέρση Μεγαβάζου (ότι ο Ιστιαίος θα γίνει επικίνδυνος για τους Πέρσες με τη δημιουργία ισχυρής επικράτειας στη Θράκη), ο Δαρείος καλεί τον Ιστιαίο στα Σούσα και τον κρατά σε περιορισμό. Ο Ιστιαίος λοιπόν, που ασφυκτιούσε στα Σούσα, για να του δοθεί ευκαιρία να επιστρέψει στην Ιωνία, προετοιμάζει επανάσταση εναντίον των Περσών και στέλνει εντολή στον γαμπρό και τοποτηρητή του στη Μίλητο Αρισταγόρα να ξεσηκώσει σε επανάσταση τους Ίωνες, εκμεταλλευόμενος την αγανάκτησή τους για τη δουλεία, στην οποία τους

υπέβαλαν οι Πέρσες. Καθώς και ο Αρισταγόρας είχε προσωπικούς λόγους ν' απαλλαγεί απ' την ηγεμονία των Περσών, προετοιμάζει και κηρύσσει επανάσταση· καθώς όμως υπολόγιζε ότι οι δυνάμεις που θα συγκέντρωνε εναντίον των Περσών θα ήταν ανεπαρκείς, στράφηκε προς τις δυο ηγετικές πόλεις της Ελλάδας, τη Σπάρτη και την Αθήνα (497 π.Χ). Όμως ο βασιλιάς της Σπάρτης Κλεομένης τον διώχνει άπρακτο, και τότε ο Αρισταγόρας πορεύεται προς την Αθήνα (παρακάτω, κεφ. Ε 97).

Για τον πιο ολοκληρωμένο κατατοπισμό σας για τα καθέκαστα της Ιωνικής επανάστασης, δείτε την ενότητα 15, παρακάτω, σελ. 201-203.

Ε 78. Λοιπόν¹ η δύναμη της Αθήνας είχε μεγαλώσει, και γίνεται φανερό πως όχι μόνο σ' έναν τομέα, αλλά παντού η δημοκρατία είναι σπουδαίο πράμα, αφού οι Αθηναίοι, όσο καιρό κυβερνιούνταν από τυράννους, δεν ήταν ανώτεροι πολεμιστές από κανένα γειτονικό τους λαό, όταν όμως λυτρώθηκαν από τους τυράννους, έγιναν πρώτοι, και με μεγάλη διαφορά· κι απ' αυτό γίνεται φανερό πως, όσο ήταν καταπιεσμένοι, δεν ήθελαν να δείξουν την παλικάριά τους, γιατί θα εξυπηρετούσαν το δυνάστη τους, όταν όμως λυτρώθηκαν, ο καθένας τους για δικό του καλό έβαζε τα δυνατά του για τη νίκη².

*Οι Αθηναίοι
αποτινάζουν
την τυραννίδα*

96. Κι ο Ιππίας έβαλε σ' ενέργεια το καθετί, συκοφαντώντας τους Αθηναίους στον Αρταφρένη³ και κάνοντας τα πάντα για να πέσει η Αθήνα στα χέρια τα δικά του και του Δαρείου. Αυτά λοιπόν έκανε ο Ιππίας απ' τη μεριά του, κι οι Αθηναίοι, όταν τα έμαθαν, στέλνουν απεσταλμένους στις Σάρδεις, για να μην αφήσουν τους Αθηναίους εξορίστους να πείσουν τους Πέρσες· κι ο Αρταφρένης τους πρόσταζε, αν ήθελαν να σωθούν, να δεχτούν να γυρίσει στην πόλη τους ο Ιππίας. Όταν οι προτάσεις του μεταφέρθηκαν στην Αθήνα, δεν έγιναν δεκτές· κι από την ώρα που δεν τις αποδέχτηκαν οι Αθηναίοι, η απόφασή τους να γίνουν εχθροί των Περσών ήταν δεδομένη.

*Ο Ιππίας
ξεσηκώνει
τον Δαρείο,
εναντίον
των Αθηναίων*

97. Κι ενώ αυτή τη στάση κρατούσαν⁴ κι είχαν συκοφαντηθεί στους Πέρσες, ακριβώς αυτό τον καιρό λοιπόν ο Μιλήσιος Αρισταγόρας, διωγμένος απ' τον Κλεομένη το Λακεδαιμόνιο, έφτασε από τη Σπάρτη στην Αθήνα· γιατί από τις υπόλοιπες πόλεις αυτή είχε την πιο μεγάλη δύναμη.

*Ο Αρισταγόρας
εξασφαλίζει
τη συμμαχία
των Αθηναίων*

Εμφανίστηκε λοιπόν στην εκκλησία του δήμου ο Αρισταγόρας κι επανέλαβε τα όσα είπε και στη Σπάρτη για τα πλούτη της Ασίας και για τον πόλεμο που κάνουν οι Πέρσες, που ούτε ασπίδα ούτε δόρυ κρατούν, και πως ήταν εύκολο να τους νικήσει κανείς. Αυτά λοιπόν έλεγε και πρόσθετε πως η Μίλητος ήταν αποικία των Αθηναίων⁵ κι ήταν φυσικό, μια κι εκείνοι ήταν πολύ ισχυροί, να τη λυτρώσουν. Και δεν υπάρχει υπόσχεση που να μη την έδωσε, καθώς τον πίεζε τέτοια φοβερή ανάγκη, ώσπου στο τέλος τους έπεισε. Γιατί φαίνεται πως είναι ευκολότερο να εξαπατήσεις πολλούς παρά έναν, αφού τον Κλεομένη το Λακεδαιμόνιο μόνο του δεν μπόρεσε να εξαπατήσει, όμως το κατάφερε αυτό σε τριάντα χιλιάδες Αθηναίους. Οι Αθηναίοι λοιπόν πείστηκαν στα λόγια του κι αποφάσισαν να στείλουν είκοσι καράβια βοήθεια στους Ίωνες κι ανέδειξαν στρατηγό τους τον Μελάνθιο, έναν πολίτη που από κάθε άποψη τον εκτιμούσαν. Κι αυτά τα καράβια στάθηκαν πρωταρχή των συμφορών για τους Έλληνες και για τους βαρβάρους.

99. Λοιπόν ο Αρισταγόρας, όταν έφτασαν οι Αθηναίοι με είκοσι καράβια δικά τους και με πέντε τριήρεις των Ερετριέων κι οι υπόλοιποι σύμμαχοι ήταν εκεί, εκστράτευσε εναντίον των Σάρδεων.

*Οι Ίωνες
επαναστατούν
εναντίον των
Περσών*

100. Κι όταν οι Ίωνες έφτασαν μ' αυτό το εκστρατευτικό σώμα στην Έφεσο, άφησαν τα πλοία στην Κορησσό της Εφέσου⁶, κι αυτοί προχώρησαν προς το εσωτερικό με μεγάλη στρατιωτική δύναμη, έχοντας για οδηγούς του δρόμου Εφεσίους. Πορεύτηκαν λοιπόν ακολουθώντας το ρέμα του ποταμού Καῦστριου⁷, κι από κει διάβηκαν πάνω από τον Τμώλο, κι όταν έφτασαν, κυριεύουν τις Σάρδεις χωρίς να βγει κανείς να τους εναντιωθεί, και κυρίεψαν ολόκληρη την πόλη, εκτός από την ακρόπολη· την ακρόπολη την υπερασπιζόταν ο ίδιος ο Αρταφρένης, έχοντας υπολογίσιμη στρατιωτική δύναμη.

*Οι Ίωνες
κυριεύουν και
πυρπολούν τις
Σάρδεις*

101. Κυρίεψαν λοιπόν την πόλη, αλλά δεν την λεηλάτησαν, και να τι τούς εμπόδισε· τα σπίτια των Σάρδεων ήταν, τα περισσότερα, από καλαμιές, κι όσα απ' αυτά ήταν χτισμένα με πλίνθρες, είχαν κι αυτά τις σκεπές τους από καλα-

Οι τυραννοκτόνοι, Αρμόδιος και Αριστογείτων

μιές. Λοιπόν κάποιος στρατιώτης έβαλε φωτιά σ' ένα απ' αυτά κι αμέσως από σπίτι σε σπίτι οι φλόγες τύλιξαν ολόκληρη την πολιτεία. Με τη φωτιά που πήρε η πόλη, οι Λυδοί κι όσοι Πέρσες βρίσκονταν στο κέντρο της, καθώς οι φλόγες φούντωναν ένα γύρο στις ακρινές συνοικίες, βρέθηκαν αποκλεισμένοι απ' όλες τις μεριές και δεν είχαν τρόπο να βγουν από την πόλη· ήρθαν τότε και στοιβάχτηκαν στην αγορά και στις όχθες του Πακτωλού ποταμού, που τους κατεβάζει ψήγματα χρυσού από τον Τιμόλο, και διασχίζοντας με τα νερά του το κέντρο της αγοράς χύνεται κατόπι στον ποταμό Έρμος⁸, κι αυτός στη θάλασσα. Σ' αυτού λοιπόν του Πακτωλού τις όχθες και στην αγορά συγκεντρωμένοι οι Λυδοί κι οι Πέρσες, στενεμένοι από την ανάγκη, έδιναν μάχη. Κι οι Ίωνες, βλέποντας ένα μέρος των εχθρών να τους πολεμά κι άλλο, πολυάριθμο, να βαδίζει εναντίον τους, τους έπιασε φόβος· εγκατέλειψαν την πόλη κι έφυγαν προς το βουνό, που λέγεται Τιμόλος, κι από κει, όταν έπεσε η νύχτα, γύρισαν πίσω στα καράβια τους.

*Οι Πέρσες
νικούν και
καταδιώκουν
τους Ίωνες*

102. Και οι Σάρδεις πυρπολήθηκαν, κι ένας ναός μες στην πόλη της θεάς του τόπου, της Κυβήβης⁹, που αργότερα τον είχαν δικαιολογία οι Πέρσες, όταν για εκδίκηση πυρπολούσαν τους ναούς των Ελλήνων. Τότε λοιπόν οι Πέρσες που ζούσαν δυτικά από τον ποταμό Άλυ¹⁰ προειδοποιημένοι γι' αυτά συγκεντρώνονταν κι έδιναν ενίσχυση στους Λυδούς. Και καθώς δεν πρόλαβαν τους Ίωνες στις Σάρδεις, ακολουθώντας τα βήματά τους τους βρίσκουν στην Εφεσο. Και βγήκαν και τους αντιπαράχτηκαν οι Ίωνες, όμως, όταν ήρθαν στα χέρια, έπαθαν πανωλεθρία. Και σκοτώνουν πολλούς απ' αυτούς οι Πέρσες, κι άλλους ονομαστούς και προπάντων το στρατηγό των Ερετριέων¹¹, τον Ευαλκίδη, που είχε κερδίσει στεφάνια σε αθλητικούς αγώνες κι εγκωμιάστηκε πολύ από τον Σιμωνίδη τον Κείο¹². Κι όσοι απ' αυτούς γλίτωσαν από τη μάχη, διασκορπίστηκαν ο καθένας στην πόλη του.

*Οι Αθηναίοι
εγκαταλείπουν
τους Ίωνες*

103. Έτσι λοιπόν αγωνίστηκαν τότε· αργότερα όμως οι Αθηναίοι εγκατέλειψαν οριστικά τους Ίωνες, κι όσο κι αν έστελνε και ξανάστελνε αγγελιαφόρους ο Αρισταγόρας καλώντας τους σε βοήθεια, αρνήθηκαν να τον βοηθήσουν¹³.

Κι οι Ίωνες, αν και έχασαν τη συμμαχία των Αθηναίων, όμως (γιατί τόσο πολύ με τα έργα τους είχαν προκαλέσει τον Δαρείο) με την ίδια δραστηριότητα έκαναν προετοιμασίες για τον πόλεμο εναντίον του βασιλιά. Πήγαν λοιπόν με τα καράβια τους στον Ελλήσποντο και υπέταξαν το Βυζάντιο κι όλες τις άλλες πόλεις της περιοχής, κι ύστερα βγήκαν με το στόλο τους από τον Ελλήσποντο και πρόσθεσαν στη συμμαχία τους το μεγαλύτερο μέρος της Καρίας¹⁴. Και οι Κύπριοι όλοι¹⁵, εκτός από τους Αμαθουσίους, προσχώρησαν σ' αυτούς αυθόρμητα.

105. Στον βασιλιά Δαρείο ήρθε η είδηση πως οι Σάρδεις έπεσαν στα χέρια των Αθηναίων και των Ιώνων και πυρπολήθηκαν απ' αυτούς, και πως αυτός που πρωτοστάτησε στη συσπείρωσή τους, ώστε να υφανθεί αυτή η συνωμοσία, ήταν ο Μιλήσιος Αρισταγόρας· λένε λοιπόν πως πρώτα πρώτα, μόλις πήρε αυτές τις πληροφορίες, δε στάθηκε καθόλου στους Ίωνες (γιατί ήξερε καλά πως θα τιμωρηθούν οπωσ-

*Ο Δαρείος
αγανακτεί
εναντίον των
Αθηναίων*

*Δαρείος,
ο Μέγας
βασιλεύς
(522-485 π.Χ.)*

δήποτε για την επανάστασή τους), αλλά ρώτησε ποιοι ήταν αυτοί οι Αθηναίοι, κι όταν τον κατατόπισαν, ζήτησε το τόξο του, το όπλισε μ' ένα βέλος και το τόξεψε ψηλά στον ουρανό λέγοντας: «Δία, έ και να μου δοθεί η χάρη να πάρω εκδίκηση από τους Αθηναίους»· κι ύστερ' απ' αυτά τα λόγια πρόσταξε έναν υπηρέτη του, κάθε που θα του στρώνουν το τραπέζι να του λέει τρεις φορές: «Άρχοντά μου, μη ξεχνάς τους Αθηναίους».¹⁶

Περίληπτική απόδοση των κεφαλαίων E 106 – ΣΤ 17

Ο Δαρείος, εξαπατημένος από τον Ιστιαίο, τον στέλνει στην Ιωνία, για να καταπνίξει την επανάσταση. Στο μεταξύ οι Κύπριοι, μετά από ηρωικό αγώνα, υποτάσσονται, όπως και οι Ελλησπόντιοι, οι Κάρες και οι ιωνικές και αιολικές πόλεις. Ο πρωταγωνιστής της επανάστασης Αρισταγόρας πανικόβλητος εγκαταλείπει την Ιωνία και κατευθύνεται στη Μύρκινο, αλλά εκεί τον σκοτώνουν οι εντόπιοι Θράκες.

Κατόπιν οι Ίωνες, με επικεφαλής τους τώρα τον Ιστιαίο, συγκροτούν αξιόλογο στόλο, ο οποίος όμως νικιέται σε ναυμαχία στα νερά του μικρού νησιού Λάδης, στην περιοχή της Μιλήτου (σήμερα η Λάδης, με τις προσχώσεις ποταμών, έχει ενωθεί με τη στεριά).

Η άλωση
της Μιλήτου

ΣΤ 18. Κι οι Πέρσες, αφού νίκησαν σε ναυμαχία τους Ίωνες στο νησί Λάδης, πολιορκούσαν τη Μίλητο από στεριά και θάλασσα, σκάβοντας λαγούμια κάτω απ' τα τείχη και βάζοντας σ' ενέργεια κάθε λογής τεχνάσματα· λοιπόν την κυρίεψαν κατά κράτος τον έκτο χρόνο από την επανάσταση του Αρισταγόρα κι έκαναν ανδράποδα τους κατοίκους της¹⁷.

Το πένθος
των Αθηναίων

21. Στους Μιλησίους, που έπαθαν αυτά τα δεινά από τους Πέρσες, εκδήλωσαν το πολύ μεγάλο πένθος τους οι Αθηναίοι και με πολλούς άλλους τρόπους αλλά προπάντων μ' αυτόν: όταν ο Φρύνιχος έγραψε τραγωδία «Μιλήτου Άλωσης»¹⁸ και την παρουσίασε στους δραματικούς αγώνες, τα μάτια όλων των θεατών βούρκωσαν απ' τα δάκρυα· και τον καταδίκασαν σε πρόστιμο χιλίων δραχμών, γιατί τους θύμιζε δικές τους συμφορές, κι έβγαλαν απόφαση κανέναν ποτέ να μη παρουσιάσει αυτή την τραγωδία στο θέατρο. Έτσι ορφάνεψε από Μιλησίους η Μίλητος.

31. Και το ναυτικό των Περσών, αφού ξεχειμάσε στην περιοχή της Μιλήτου, τον επόμενο χρόνο¹⁹, αρμενίζοντας προς τα πάνω κυρίευε εύκολα τα νησιά που βρίσκονταν κοντά στη στεριά, τη Χίο και τη Λέσβο και την Τένεδο. Και κάθε φορά που έπαιρνε κάποιο απ' τα νησιά, μόλις οι βάρβαροι κυρίευαν το καθένα, έπιαναν τους κατοίκους σαν τα ψάρια στο δίχτυ. Και να πώς τους πιάνουν σαν τα ψάρια στο δίχτυ: πιάνονται χέρι με χέρι και σχηματίζουν αδιάσπαστη γραμμή από τη βόρεια παραλία του νησιού ως τη νότια· κι έπειτα προχωρούν απ' τη μια άκρη του νησιού ως την άλλη πιάνοντας σαν θηράματα τους ανθρώπους. Με την ίδια ευκολία κυρίευαν επίσης τις πόλεις της Ιωνίας που ήταν χτισμένες στη στεριά, με τη διαφορά ότι δεν έπιαναν τους ανθρώπους σαν τα ψάρια στο δίχτυ· γιατί κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο²⁰.

*Οι Πέρσες
επαναφέρουν
τους Έλληνες
στο ζυγό της
δουλείας.*

32. Οι στρατηγοί των Περσών έδειξαν τότε πως οι απειλές με τις οποίες απείλησαν τους Έλληνες που τους είχαν αντιπαραταχτεί δεν ήταν ψεύτικες. Γιατί μόλις κυρίευαν τις πόλεις τους, διάλεγαν τα ομορφότερα αγόρια, τα ευνούχιζαν κι από παλικάρια τα έκαναν ευνούχους· τις κοπέλες πάλι που είχαν τα πρωτεία στην ομορφιά τις άρπαζαν με τη βία και τις έστελναν στο βασιλιά. Και σα να μην έφταναν όλ' αυτά, παράδιναν στις φλόγες τις πόλεις μαζί με τους ναούς. Έτσι λοιπόν για τρίτη φορά οι Έλληνες έπεσαν σε βαριά σκλαβιά, πρώτα στους Λυδούς και δυο φορές, τη μια μετά την άλλη, τότε στους Πέρσες.

4.Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Το κεφάλαιο Ε 78 είναι πολύ ενδιαφέρον, γιατί αποτελεί καίριο μέρος της πολιτικής θεωρίας του Ηροδότου: συνδέει το πολίτευμα μιας χώρας με την εξωτερική πολιτική και γενικότερα με τις τύχες της.
2. Μετά το θάνατο του Πεισιστράτου (527 π.Χ.) κυβέρνησαν την Αθήνα ως “τύραννοι”, σκληρότερα από τον πατέρα τους, ο Ιππίας και ο Ίππαρχος. Με το φόνο όμως του Ιπάρχου απ' τους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα (511 π.Χ.), η εξουσία τους κλονίστηκε κι έτσι ανατράπηκε η

τυραννίδα. Ο Ιππίας εξορίστηκε και κατέφυγε στην αυλή του Δαρείου, ενώ ο Κλεισθένης θεμελίωσε με εξαιρετο τρόπο την αθηναϊκή δημοκρατία. Βέβαια οι ολιγαρχικές πολιτείες Θήβα και Χαλκίδα (που πίσω τους βρίσκονταν οι Λακεδαιμόνιοι) απείλησαν τη νεογέννητη δημοκρατία, αλλά οι Αθηναίοι με υψηλό ηθικό τους αντιμετώπισαν νικηφόρα (κεφ. Ε 79-89).

3. Ο Αρταφρένης, αδερφός του Δαρείου, ήταν ο πανίσχυρος σατράπης των Σάρδεων.
4. Επειδή από το κεφάλαιο αυτό (Ε 97) ξεκινά ουσιαστικά η Ιωνική επανάσταση, να συνδεθεί η μελέτη των κεφαλαίων που ακολουθούν με τα κεφ. Α 142 κεξ., που θα συναντήσουμε παρακάτω, σελ. 201-203.
5. Η παράδοση ανέφερε ότι **οἰκιστής** της Μιλήτου ήταν ο Νηλέας, γιος του ηρωικού βασιλιά της Αθήνας Κόδρου.
6. Καθώς η *Έφεσος* ήταν η “πύλη της Ανατολής”, βλ. παραπάνω, σελ. 25, σημ. 22, ήταν φυσικό απ’ εκεί να ξεκινήσουν εναντίον των Σάρδεων οι επαναστάτες. Η **Κορησσός** ήταν λιμάνι της Εφέσου, στις υπώρειες ομώνυμου λόφου, πολύ κατάλληλο για αποβίβαση στρατευμάτων.
7. Ο ποταμός *Καῦστριος* πηγάζει απ’ το βουνό της Λυδίας, τον Τμώλο, και διασχίζοντας τη Λυδία χύνεται στο Αιγαίο. Άρα, οι Ίωνες απέφυγαν το συνηθισμένο δρόμο Εφέσου–Σάρδεων και διάβηκαν από ορεινά μονοπάτια, για ν’ αποφύγουν τις περσικές φρουρές και να αιφνιδιάσουν τον Αρταφρένη. Η επιχείρηση έγινε το καλοκαίρι του 494 π.Χ.
8. Ο *Έρμος* (σήμερα Gediz), που πηγάζει απ’ το όρος Δίνδυμον της Φρυγίας και χυνόταν κοντά στη Φώκαια, αποτελούσε το βόρειο όριο της Ιωνίας.
9. Η **Κυβήβη**, η Μεγάλη Μητέρα, γνωστή και ως **Μήτηρ Δινδυμήνη**, κόρη του Ουρανού και της Γης, λατρευόταν σε μεγάλο μέρος της Μ. Ασίας. Ο εμπρησμός του ναού της θ’ αναφερθεί από τον Ξέρξη ως ένας από τους σημαντικότερους λόγους της εκστρατείας του εναντίον της Ελλάδας. Οι Πέρσες θα τον επικαλούνται, για να παρουσιάσουν τους εμπρησμούς ελληνικών ναών ως αντίποινα.
10. Για τον ποταμό *Άλυ*, βλ. παραπάνω, τη σημ. 19 της σελ. 24. Πηγάζει από τον Αντίταυρο και, διασχίζοντας τη Μ. Ασία, χύνεται στον Εύξεινο Πόντο.
11. Οι *Ερετριείς*, από την Εύβοια, ήταν οι μόνοι από τους Έλληνες, που, μαζί με τους Αθηναίους, έσπευσαν σε βοήθεια των Ιώνων.
12. Ο *Σιμωνίδης ο Κείος* (556-468 π.Χ.) είναι ο μεγάλος λυρικός ποιητής που με τα θαυμάσια επιγράμματά του εγκωμίασε τους μαχητές των Μηδικών πολέμων. Βλ. και παρακάτω, σελ. 125-26 και 77.
13. Η αλλαγή αυτή στη στάση των Αθηναίων ερμηνεύεται: α) από το φόβο μήπως, όσο έλειπε μακριά ο στόλος τους, κινδυνέψει η πόλη τους από τους

Αιγινήτες, και β) από την αλλαγή στα πολιτικά πράγματα, καθώς το κόμμα των αριστοκρατικών στο μεταξύ ενισχύθηκε.

14. **Καρία** ήταν η περιοχή της ΝΑ. Μικράς Ασίας που βρισκόταν στην ενδοχώρα της παραλιακής περιοχής, στην οποία είχαν εγκατασταθεί οι Δωριείς.
15. Η **Κύπρος**, με την υποταγή της Αιγύπτου στους Πέρσες, πέρασε στην επικράτεια των Περσών. Ο πληθυσμός της είχε διαφορετικές τάσεις: όσοι είχαν ελληνική καταγωγή, με κέντρο τη Σαλαμίνα, ήταν πάντοτε έτοιμοι να αποστατήσουν από τους Πέρσες, ενώ το ανατολίτικο στοιχείο του νησιού, που είχε κέντρο την Αμαθούντα (κοντά στη σημερινή Λεμεσό), αντιστρατευόταν σε κάθε απόπειρα επανάστασης.
16. Η περίφημη φράση στο πρωτότυπο: *Δέσποτα, μέμνεο τῶν Ἀθηναίων*.
17. Η άλωση της Μιλήτου χρονολογείται στο φθινόπωρο του 494 π.Χ. **Ανδράποδα** λέγονταν κυρίως οι αιχμάλωτοι πολέμου, που πουλιούνταν στα σκλαβοπάζαρα και γίνονταν δούλοι.
18. Ο **Φρύνιχος** είναι ο σημαντικότερος από τους δραματικούς ποιητές που έγραψαν τραγωδίες πριν από τον Αισχύλο. Η θεατρική του δραστηριότητα χρονολογείται στις πρώτες δεκαετίες του 5ου π.Χ. αιώνα.
19. Δηλαδή την άνοιξη του 493 π.Χ.
20. Ο τρόπος αυτός της ολοκληρωτικής αιχμαλωσίας του εχθρού, που θυμίζει ψάρεμα με **σαγήνην** (δίχτυ), όπως φαίνεται απ' τα "Παράλληλα κείμενα" (βλ. αμέσως παρακάτω), δεν ήταν ασυνήθιστος.

β. Παράλληλα κείμενα

1. Στο διάλογο **Μενέξενος** ο Πλάτων αναφέρει το περιστατικό της αιχμαλωσίας των Ερετριέων από το στρατό του Δάτη και Αρταφρένη ως εξής: "Ο Δάτης με το στόλο του έπλευσε στην Ερέτρια, για να επιτεθεί σε άντρες που τότε ήταν οι πρώτοι στους πρώτους ανάμεσα στους Έλληνες στα πολεμικά και όχι λίγοι. Αυτούς τους αιχμαλώτισε σε τρεις μέρες· έψαξε όλη τη χώρα τους, για να μη του ξεφύγει κανείς, μ' έναν τέτοιο τρόπο: Οι στρατιώτες του πήγαν στις άκρες της χώρας των Ερετριέων και άφησαν ανάμεσά τους τα μέρη που περιβάλλονται απ' τη μια και την άλλη θάλασσα· και τότε πιάστηκαν χέρι με χέρι και διάβηκαν όλη τη χώρα, για να μπορούν να πουν στο βασιλιά τους ότι δεν τους ξέφυγε κανένας".

2. Ο Ι.Θ. Κακριδής, στις σελίδες 116-17 του βιβλίου "Ελλήνων λόγοι", γράφει: «Την απόδειξη πως η σαγήνευση ανήκε στη συστηματική πολεμική τεχνική των Περσών τη βρίσκουμε σε μια σχετικά πρόσφατη μελέτη ενός πολύ γνωστού ελβετού φιλόλογου, του Karl Meuli· και η απόδειξη αυτή στηρίζεται σε

άφθονο ιστορικό υλικό, από διάφορους καιρούς και διάφορους τόπους, που μιλεί διεξοδικά και απαρεξήγητα για την ταχτική αυτή των λαών της Ανατολής γενικά, είτε σε κυνήγια είτε σε πολέμους.

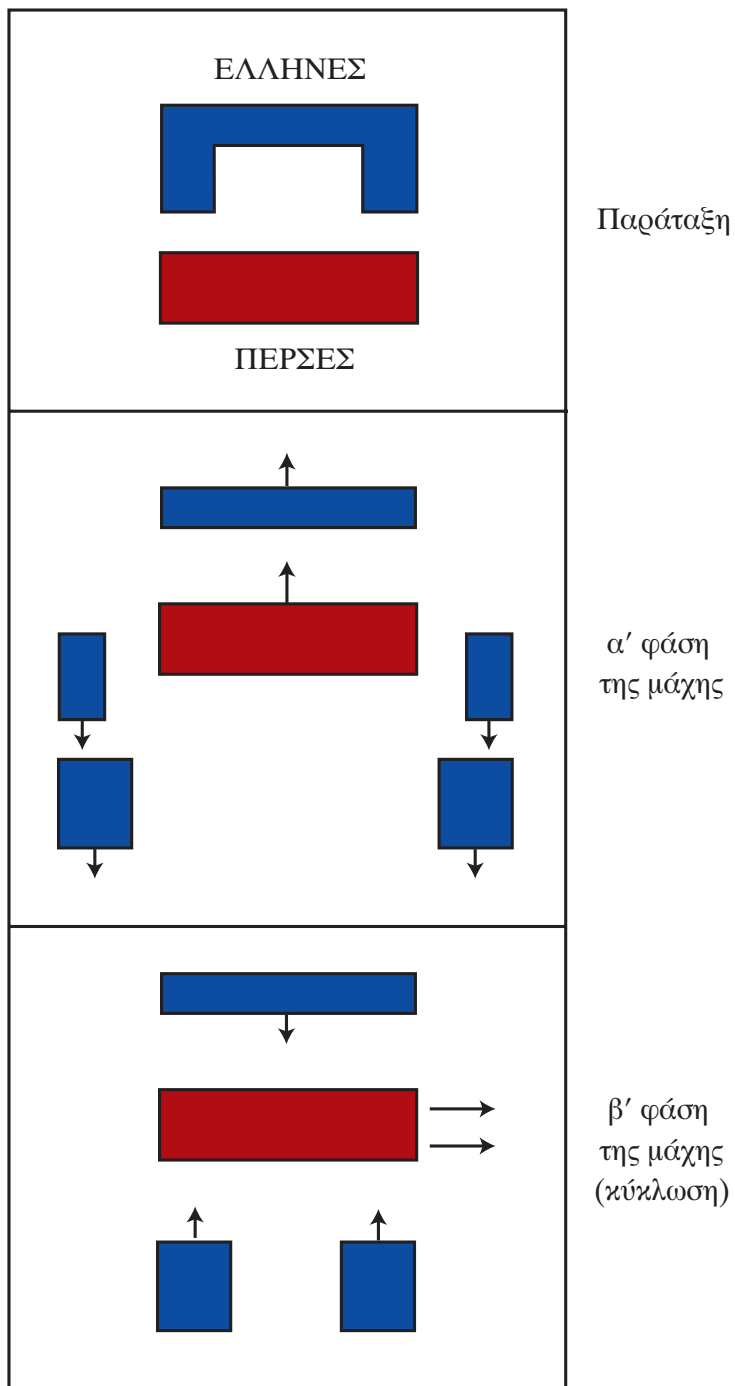
Ας δούμε πρώτα τον Πέρση συγγραφέα Αλαουντίν Ατά Μαλίκι Γκουβαΐνι. Ο Γκουβαΐνι, από τον 13ο μ.Χ. αιώνα, πολιτικός και ιστορικός απόλυτα αξιόπιστος, περιγράφει πως ο Τζεγκίς Χαν, ο μεγάλος Μογγόλος κατακτητής του 12ου αιώνα, οργάνωσε συστηματικά το κυνήγι με σκοπό την αποτελεσματική άσκηση του στρατού του. Όταν, λέει, οι στρατιώτες δεν έχουν άλλη υπηρεσία, είναι ανάγκη να τους γυμνάζουν στο κυνήγι, για να μαθαίνουν να σημαδεύουν καλά με το δοξάρι και για να συνηθίζουν στα στραπάτσα μιας εκστρατείας. Έτσι, ένα μεγάλο κυνήγι πρέπει κάθε τόσο να οργανώνεται στην αρχή του χειμώνα.

Όταν οριστεί ο τόπος της επιχείρησης, οι ετοιμασίες συμπληρώνονται γρήγορα. Αρχηγός του κυνηγιού είναι ο Χάνης, τις διάφορες φάσεις του τις διευθύνουν ανώτεροι αξιωματικοί. Ο στρατός σχηματίζει έναν τεράστιο κύκλο, που σιγά σιγά στενεύει. Από τον κύκλο αυτόν δεν επιτρέπεται να ξεφύγει ούτε ένα ζώο, αλλιώς οι τιμωρίες είναι βαριές, ακόμα και θάνατος. Ύστερα από τρεις τέσσερις μήνες η σιγανή προέλαση του στρατού έχει στριμώξει τ' αγρίμια στην περιοχή που έχει από τα πριν οριστεί. Οι στρατιώτες στέκουν τώρα κολητά ο ένας στον άλλον και στενεύουν τον κλοιό όλο και περισσότερο. Όταν τα στριμωγμένα θηρία — λιοντάρια, ύαινες, αρκούδες, λύκοι, αλεπούδες — δεν μπορούν πια να σαλέψουν, αρχίζει η γενική σφαγή. Πρώτος προχωρεί ο Χάνης με λίγους δικούς του και δοξεύοντας σκοτώνει όσα αγρίμια του κάνει κέφι· όταν κουραστεί, κάθεται και παρακολουθεί τους άλλους, που συνεχίζουν το κυνήγι, καθένας με τη σειρά που του ταιριάζει: πρώτα οι πρίγκιπες, έπειτα οι αξιωματικοί, στο τέλος οι απλοί στρατιώτες.

Η ομαδική αυτή σφαγή κρατάει αρκετές μέρες· όταν από τα ζώα δεν έχουν απομείνει παρά πολύ λίγα, και αυτά πληγωμένα και αποσκελετωμένα, παρουσιάζονται σεβάσμιοι γέροντες και παρακαλούν τον Χάνη να τους χαρίσει τη ζωή. Έπειτα συγκεντρώνουν και καταμετρούν τα σκοτωμένα αγρίμια. Αν είναι πάρα πολλά, μετρούν μόνο τα αρπαχτικά και τους όναγρους. Και η τελευταία παράγραφος της περιγραφής του Γκουβαΐνι: «Πόλεμος, σφαγή, μέτρημα των νεκρών και σωτηρία των υπόλοιπων γίνεται ακριβώς το ίδιο. Ό,τι απομένει από τους ανθρώπους αυτούς στις διάφορες περιοχές δεν είναι παρά μερικοί άρρωστοι φτωχοί άνθρωποι».

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Με ποια επιχειρήματα ο Ηρόδοτος θεμελιώνει την ανωτερότητα της δημοκρατίας σε σύγκριση με την τυραννίδα;
2. Ποια κίνητρα ώθησαν τους Αθηναίους σε σύγκρουση με τους Πέρσες;
3. Ποια απ' τα επιχειρήματα του Αρισταγόρα απευθύνονται στη λογική και ποια στο συναίσθημα;
4. Ποια φράση προδίδει ότι ο Ηρόδοτος θεωρεί την Ιωνική επανάσταση πρωταρχική αφορμή της σύγκρουσης Ελλήνων και Περσών; Εσείς πιστεύετε ότι, αν δεν έπαιρναν μέρος σ' αυτήν οι Αθηναίοι, θα είχε αποφευχτεί η σύγκρουση;
5. Ποια η μετωνυμική σημασία του Πακτωλού (π.χ. «αυτή η βιομηχανική μονάδα είναι Πακτωλός») και πώς προήλθε;
6. Ενώ η Αθήνα είχε δημοκρατικό πολίτευμα, με ελευθερία λόγου, επιβάλλει ένα είδος λογοκρισίας στον ποιητή Φρύνιχο. Τι δείχνει αυτή η ασυνέπεια;
7. Χαρακτηρίστε τους πρωταγωνιστές της Ιωνικής επανάστασης από τα κίνητρα, τα λόγια και τις πράξεις τους (Ιστιαίος, Αρισταγόρας).
8. Σε ποιους λόγους αποδίδετε την αποτυχία της Ιωνικής επανάστασης;

Η Σχηματική παράσταση της μάχης του Μαραθώνα

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΔΩΝΑ

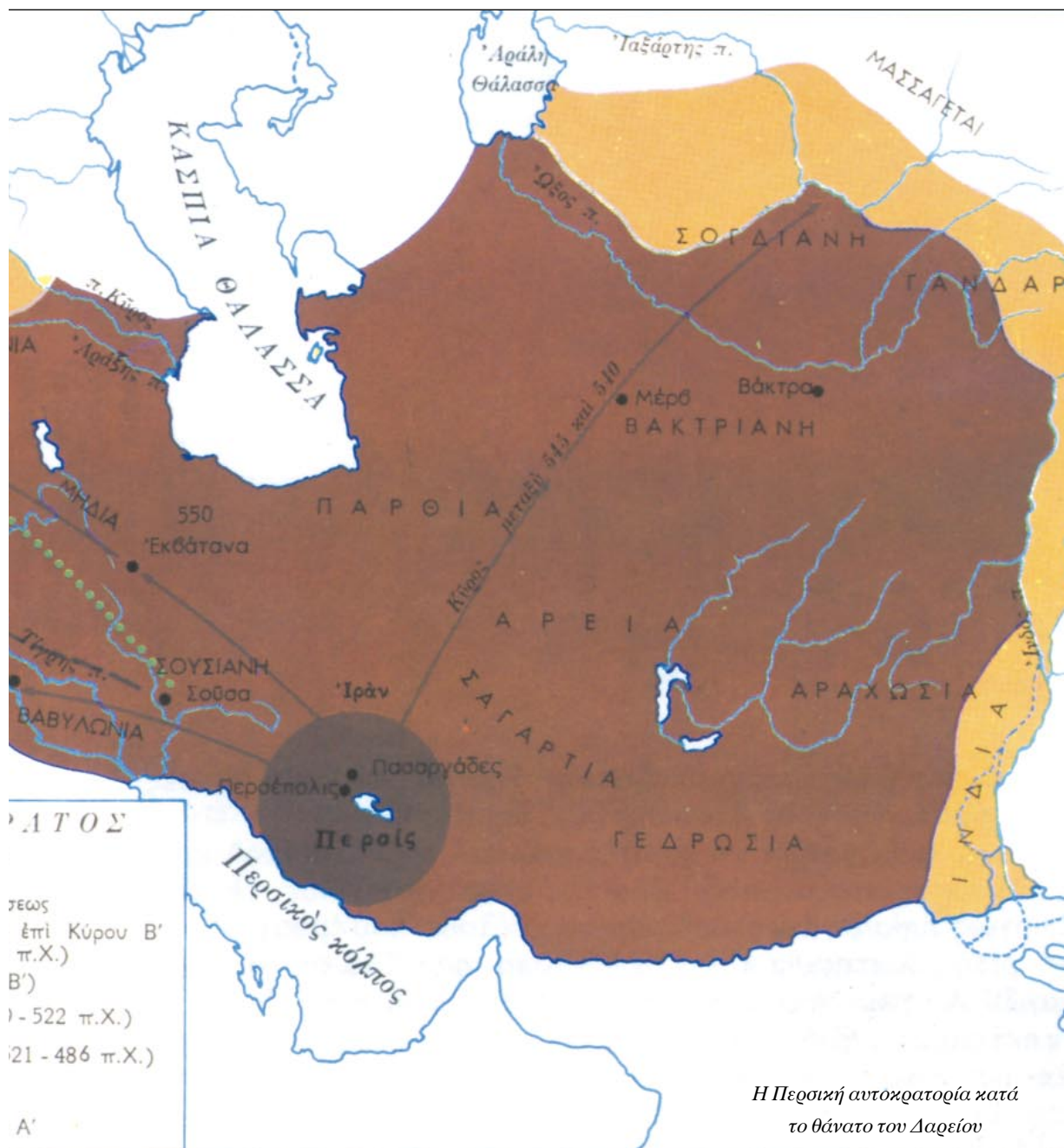
5.A.

Περίληπτική απόδοση των κεφαλαίων ΣΤ 33-47: Μετά την ολοκληρωτική υποταγή της Ιωνίας, ο Δαρείος αποφασίζει την εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας, με σκοπό να εκδικηθεί τους Αθηναίους και τους Ερετριείς (492 π.Χ.). Το μεγάλο όμως εκστρατευτικό σώμα, επικεφαλής του οποίου ήταν ο Μαρδόνιος, αποδεκατίζεται πριν ακόμα φτάσει στην Ελλάδα: ο στόλος συντρίβεται από τρικυμία στον Άθω και το πεζικό δοκιμάζεται από τους Θράκες.

ΣΤ 48. Τον επόμενο χρόνο¹ ο Δαρείος άρχισε να βολιδοσκοπεί τους Έλληνες, τι άραγε είχαν στο νου τους, να του αντισταθούν πολεμώντας ή να του παραδοθούν. Έστελνε λοιπόν εδώ κι εκεί κήρυκες σ' όλη την Ελλάδα, με προορισμό διαφορετική πόλη για τον καθένα τους, με την προσαγή να ζητούν για το βασιλιά τους γην και ύδωρ². Αυτούς λοιπόν τους έστελνε στην Ελλάδα, ενώ έστελνε άλλους κήρυκες στις παραθαλάσσιες πόλεις που ήταν υποτελείς σ' αυτόν, σ' όλα τα μέρη, παραγγέλλοντας να ναυπηγήσουν πολεμικά καράβια και πλοία για μεταφορά ιππικού.

Προπαρασκευαστικές ενέργειες του Δαρείου

49. Λοιπόν αυτές οι πόλεις προετοιμάζαν τα πλοία, κι από την άλλη μεριά έδωσαν τα όσα απαιτούσε με τις προτάσεις του ο Πέρσης³ στους κήρυκες που έφτασαν στην Ελλάδα πολλές από τις πόλεις της στεριάς κι όλες οι νησιωτικές, στις οποίες πήγαν και ζήτησαν.

*Δάτης και
Αρταφρένης*

94. Και ο Πέρσης συνέχιζε τις προετοιμασίες του, καθώς κι ο υπηρέτης συνεχώς του επαναλάμβανε να μη ξεχνά τους Αθηναίους κι οι Πεισιστρατίδες⁴ που ζούσαν στην αυλή του κακολογούσαν τους Αθηναίους· επίσης ο Δαρείος ήθελε, προβάλλοντας αυτές τις προφάσεις, να υποδουλώσει όσους Έλληνες δεν του έδωσαν γην και ύδωρ. Λοιπόν τον Μαρδόνιο, επειδή η εκστρατεία του κατέληξε σε πανωλεθρία, τον παύει από στρατηγό· διόρισε άλλους στρατηγούς και τους έστειλε εναντίον της Ερέτριας και της Αθήνας, τον Δάτη, που ήταν Μήδος στην καταγωγή⁵, και τον Αρταφρένη, ανειψιό του από αδερφό (γιο του Αρταφρένη⁶)· και τους έστειλε⁷ με την εντολή να κυριέψουν την Αθήνα και την Ερέτρια και τους κατοίκους τους να τους κάνουν ανδράποδα και να τους φέρουν μπροστά του.

*Οι Πέρσες
αποβιβάζονται
στον
Μαραθώνα*

102. Κι οι στρατηγοί αυτοί έβαλαν στο χέρι την Ερέτρια κι ύστερα, αφήνοντας να περάσουν λίγες μέρες, κίνησαν με τα καράβια τους για τις ακτές της Αττικής ασκώντας μεγάλη πίεση και πιστεύοντας πως, τα όσα έκαναν στην Ερέτρια, θα τα κάνουν και στους Αθηναίους⁸. Και, καθώς ο Μαραθώνας ήταν η πιο κατάλληλη απ' όλες τις περιοχές της Αττικής για επιχειρήσεις ιππικού και η πιο κοντινή στην Ερέτρια, εκεί τους οδήγησε ο Ιππίας, ο γιος του Πεισιστράτου.

*Οι Αθηναίοι
σπεύδουν
στον
Μαραθώνα*

103. Οι Αθηναίοι, όταν τα πληροφορήθηκαν αυτά, πήραν τα όπλα τους και έσπευδαν στον Μαραθώνα. Κι αρχηγοί τους ήταν δέκα στρατηγοί, με δέκατό τους⁹ τον Μιλτιάδη¹⁰, που αναδείχτηκε στρατηγός των Αθηναίων με την ψήφο της δημοκρατικής μερίδας.

*Αποστολή
αγγελιαφόρου
στην Σπάρτη*

105. Η πρώτη ενέργεια των στρατηγών, πριν ακόμη κινήσουν από την πόλη, ήταν να στείλουν στη Σπάρτη κήρυκα τον Φιλιππίδη, που βέβαια ήταν Αθηναίος, κι επίσης ταχυδρόμος — αυτή ήταν η δουλειά του. Αυτόν λοιπόν, όπως διηγόταν ο ίδιος ο Φιλιππίδης και το ανάγγειλε στους Αθηναίους, τον συνάντησε ο Παν¹¹ στην περιοχή του Παρθενίου όρους¹², που βρίσκεται πάνω από την Τεγέα. Και, πως ο Παν φωνάζοντας τον Φιλιππίδη με τ' όνομά του τον πρόσταξε ν' αναγγείλει στους Αθηναίους, για ποιο λόγο δεν του προσφέρουν καμιά λατρεία, αυτόν που θέλει το καλό

Ο θεός Παν

των Αθηναίων και σε πολλές περιπτώσεις τούς στάθηκε χρήσιμος, και θα τους σταθεί και στο μέλλον. Οι Αθηναίοι λοιπόν πίστεψαν πως αυτά είναι αληθινά, κι έτσι, όταν αποκαταστάθηκαν με τον καλύτερο τρόπο τα πράγματα της πόλης τους, ίδρυσαν ναό του Πανός¹³ κάτω από την Ακρόπολη και, εξαιτίας του μηνύματος που τους έστειλε, κάθε χρόνο προσπέφτουν στη χάρη του με θυσίες και λαμπαδηφορία.

106. Λοιπόν, τότε αυτός ο Φιλιππίδης, που στάλθηκε με εντολή των στρατηγών και που, κατά τα λεγόμενά του, του εμφανίστηκε ο Παν, ξεκινώντας απ' την πόλη της Αθήνας, την επόμενη μέρα έφτασε στη Σπάρτη, παρουσιάστηκε στους άρχοντες κι έλεγε: «Λακεδαιμόνιοι, οι Αθηναίοι σάς ζητούν να τους βοηθήσετε και να μη αφήσετε να πέσει σκλαβωμένη στα χέρια των βαρβάρων η αρχαιότερη ελληνική πόλη· γιατί να, τώρα η Ερέτρια έχει υποδουλωθεί κι η δύναμη της Ελλάδας μειώθηκε με το να χαθεί μια υπολογίσιμη πόλη». Αυτός λοιπόν τους μετέφερε όσα του είχαν παραγγείλει, κι εκείνοι δέχτηκαν βέβαια να βοηθήσουν τους Αθηναίους, τους ήταν όμως αδύνατο να το κάνουν αυτό αμέσως, επειδή δεν ήθελαν να καταργήσουν το έθιμό τους· δηλαδή ήταν η ένατη μέρα του μήνα και την ένατη μέρα, καθώς δεν έχουν ακόμη πανσέληνο, είπαν πως δε θα βγουν σε εκστρατεία¹⁴.

*Η απάντηση
των
Σπαρτιατών*

107. Αυτοί λοιπόν περίμεναν την πανσέληνο, ενώ ο Ιππίας, ο γιος του Πεισιστράτου, οδηγούσε τους βαρβάρους στον Μαραθώνα· κι ύστερα έφερε τα καράβια τους σ' αραξοβόλια και οργάνωνε την παράταξη των βαρβάρων, που είχαν αποβιβαστεί.

*Η
αντιπαράταξη
Περσών και
Αθηναίων*

108. Τώρα, στους Αθηναίους που είχαν παραταχτεί στο τέμενος του Ηρακλή¹⁵ ήρθαν σε επικουρία οι Πλαταιείς πανστρατιά· γιατί οι Πλαταιείς είχαν προσαρτήσει την πόλη τους στην Αθήνα, κι οι Αθηναίοι είχαν κιόλας πάρει πάνω τους πολλούς αγώνες για να τους υπερασπιστούν¹⁶.

109. Αλλά οι γνώμες των Αθηναίων στρατηγών μοιράστηκαν στα δυο· ορισμένοι δεν έδιναν τη συγκατάθεσή τους να δοθεί μάχη (γιατί, έλεγαν, ήταν λίγοι για να δώσουν μάχη με το στρατό των Περσών), ενώ οι άλλοι και ο Μιλτιάδης επέμεναν να δοθεί. Μοιράζονταν λοιπόν οι γνώμες και πλειοψη-

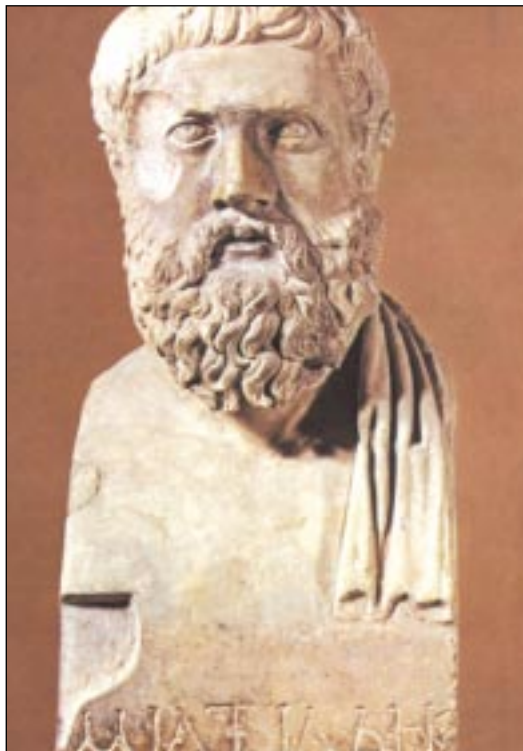
*Διχογνωμία
των Αθηναίων
στρατηγών*

*Μιλτιάδης και
Καλλίμαχος*

φούσε η χειρότερη· αλλά, επειδή κι ένας ενδέκατος είχε δικαίωμα ψήφου, αυτός που έπαιρνε με κλήρο το αξίωμα του πολεμάρχου των Αθηναίων (γιατί τον παλιό καιρό οι Αθηναίοι έδιναν στον πολεμάρχο ψήφο που είχε το ίδιο βάρος με την ψήφο των στρατηγών)¹⁷, ο Μιλτιάδης πήγε και βρήκε τον Καλλίμαχο από τις Αφίδνες¹⁸, που ήταν τότε πολεμάρχος, και του μίλησε έτσι: «Καλλίμαχε, τώρα στα χέρια σου είναι ή να ρίξεις στη σκλαβιά την Αθήνα ή να την κάνεις ελεύθερη και να μείνει τ' όνομά σου όσο θα υπάρχουν άνθρωποι, πιο δοξασμένο απ' του Αρμοδίου και του Αριστογείτονος¹⁹. Γιατί, βλέπεις, τώρα η Αθήνα διατρέχει τον πιο μεγάλο κίνδυνο απ' τον καιρό της ίδρυσής της, κι αν μπει κάτω απ' το ζυγό των Μήδων, όλος ο κόσμος ξέρει τι θα πάθει στα χέρια του Ιππία, αν όμως η πόλη αυτή σωθεί, μπορεί ν' αναδειχτεί η πρώτη απ' τις ελληνικές πόλεις. Λοιπόν, πώς μπορούν να γίνουν αυτά, και κάτω από ποιες συνθήκες η τελική απόφαση γι' αυτά είναι στα χέρια σου, θα σου το πω τώρα. Εμάς, των δέκα στρατηγών, οι γνώμες είναι στα δυο· άλλοι υποστηρίζουν να δώσουμε μάχη κι άλλοι να μη δώσουμε. Λοιπόν, αν δε δώσουμε μάχη, φοβάμαι μήπως ξεσπάσει καμιά μεγάλη διχόνοια και κλονίσει το φρόνημα των Αθηναίων, με αποτέλεσμα να μηδίσουν· αν όμως δώσουμε μάχη προτού κάτι σάπιο φωλιάσει στις ψυχές μερικών Αθηναίων, θα μπορέσουμε, φτάνει οι θεοί να κρατήσουν δίκαιη ζυγαριά, να βγούμε νικητές στη σύγκρουση. Λοιπόν όλ' αυτά εσένα περιμένουν και από σένα κρέμονται· δηλαδή, αν προσθέσεις την ψήφο σου στη δική μου γνώμη, θα 'χεις πατρίδα ελεύθερη κι η πόλη σου θα είναι η πρώτη ανάμεσα στις ελληνικές· αν προτιμήσεις τη γνώμη αυτών που πασχίζουν ν' αναβάλουν τη σύγκρουση, θα πετύχεις τα αντίθετα από τα καλά που σου απαρίθμησα».

*Η απόφαση να
δοθεί η μάχη*

110. Μ' αυτά τα λόγια ο Μιλτιάδης προσεταιρίζεται τον Καλλίμαχο· και με την προσθήκη της γνώμης του πολεμάρχου πάρθηκε η τελική απόφαση, να δώσουν μάχη. Κατόπιν, οι στρατηγοί που είχαν ταχθεί με τη γνώμη να δώσουν μάχη, όταν με τη σειρά του ο καθένας αποχτούσε το γενικό πρόσταγμα για μια μέρα²⁰, το παραχωρούσε στον Μιλτιάδη· κι αυτός το δεχόταν, δεν έλεγε όμως να δώσει μάχη παρά μόνο όταν έφτασε η μέρα που είχε με τη σειρά του το γενικό πρόσταγμα.

Ο Μιλτιάδης

111. Κι όταν ήρθε η σειρά του, να πώς παρατάχτηκαν οι Αθηναίοι για να δώσουν μάχη· επικεφαλής στη δεξιά πτέρυγα ήταν ο πολέμαρχος· γιατί τότε αυτή ήταν η τάξη στην Αθήνα, να έχει τη δεξιά πτέρυγα ο πολέμαρχος· κι αρχίζοντας απ' αυτήν έρχονταν η μια αμέσως ύστερ' από την άλλη οι φυλές των πολιτών, με τη σειρά της απαρίθμησής τους· την παράταξη έκλειναν οι Πλαταιείς, που κρατούσαν την αριστερή πτέρυγα. Κι από τη μάχη αυτή και μετά, όταν οι Αθηναίοι προσφέρουν θυσίες στις μεγάλες γιορτές που γίνονται κάθε πέμπτο χρόνο²¹, ο Αθηναίος κήρυκας, στις ευχές που απαγγέλλει για να δώσουν οι θεοί ευτυχία στους Αθηναίους, προσθέτει «και στους Πλαταιείς». Τότε λοιπόν η παράταξή τους στον Μαραθώνα πήρε ένα τέτοιο σχήμα: το στρατόπεδό τους σχημάτιζε μέτωπο ίσο με το μέτωπο των Περσών, αλλά στο κέντρο είχε μικρό βάθος κι ήταν το πιο αδύνατο σημείο της παράταξής τους, ενώ οι δυο πτέρυγες με τις πυκνές γραμμές τους ήταν ενισχυμένες.

*Το στρατηγικό
σχέδιο
του Μιλτιάδη*

*Οι Αθηναίοι
έξορμούν
εναντίον
των Περσών*

112. Κι όταν πήραν τις θέσεις μάχης κι οι θυσίες έδωσαν αίσιους οιωνούς, τότε, μόλις τους δόθηκε το σύνθημα, οι Αθηναίοι χύθηκαν τρέχοντας εναντίον των βαρβάρων· κι η απόσταση που χώριζε τους δυο στρατούς δεν ήταν μικρότερη από οχτώ σταδίου²². Κι οι Πέρσες, βλέποντάς τους να έρχονται πάνω τους τρέχοντας, ετοιμάζονταν να τους αντιμετωπίσουν, και καταλόγιζαν στους Αθηναίους manía που τους οδηγούσε στον αφανισμό, βλέποντάς τους να είναι λίγοι, κι αυτοί οι λίγοι να εξορμούν ακράτητοι, την ώρα που δεν τους στήριζαν ούτε ιππικό ούτε τοξότες· λοιπόν τέτοια υποτιμητική ιδέα σχημάτισαν γι' αυτούς οι βάρβαροι. Κι οι Αθηναίοι, καθώς ήρθαν σε πυκνό σχηματισμό στα χέρια με τους βαρβάρους, πολεμούσαν με έξοχη παλικάριά. Κι αλήθεια, απ' όσο ξέρουμε εμείς, ήταν οι πρώτοι απ' όλους τους Έλληνες που επιτέθηκαν τρέχοντας εναντίον των εχθρών, και πρώτοι που δε δείλιασαν αντικρίζοντας τη μηδική στολή και τους άντρες που τη φορούσαν· ενώ πρωύτερα οι Έλληνες και μόνο που άκουγαν το όνομα Μήδοι κυριεύονταν από φόβο.

*Αθηναίος
οπλίτης με δόρυ,
ασπίδα και
κράνος*

113. Η μάχη τους στον Μαραθώνα κράτησε ώρες πολλές. Λοιπόν, στο κέντρο του μετώπου νικούσαν οι βάρβαροι, εκεί όπου είχαν παραταχτεί οι ίδιοι οι Πέρσες και οι Σάκες²³. Σ' αυτό το σημείο νικούσαν οι βάρβαροι, δημιουργήσαν ρήγμα και συνέχιζαν την καταδίωξη προς τα μεσόγεια· αλλά στη μια και στην άλλη πτέρυγα νικούσαν οι Αθηναίοι και οι Πλαταιείς. Και παίρνοντας τη νίκη, τους βαρβάρους που είχαν στρέψει τα νώτα τούς παράτησαν στη φευγάλα τους, ενώ, ενώνοντας τις δυο πτέρυγές τους σ' ένα σώμα, έδιναν μάχη με τους Πέρσες που είχαν πετύχει το ρήγμα στο κέντρο του μετώπου· νικητές βγήκαν οι Αθηναίοι. Και πήραν στο κυνήγι τους Πέρσες που τράπηκαν σε φυγή και τους έσφαζαν, ώσπου έφτασαν στη θάλασσα κι έψαχναν να βρουν φωτιά και γαντζώνονταν στα καράβια των εχθρών.

*Η εξέλιξη
της μάχης.
Η νίκη
των Αθηναίων*

114. Και σ' αυτό τον αγώνα σκοτώνεται ο πολέμαρχος, που αναδείχτηκε ήρωας, σκοτώθηκε κι από τους στρατηγούς ο Στησίλαος, ο γιος του Θρασυλάου· κι από τους άλλους ο Κυνέγειρος, ο γιος του Ευφορίωνος²⁴, γαντζωμένος τότε στη φιγούρα της πρύμης καραβιού²⁵, έπεσε νεκρός όταν του έκοψαν με τσεκούρι το χέρι· κι άλλοι ακόμα Αθηναίοι, πολλοί και ονομαστοί.

*Οι ήρωες
της μάχης*

115. Μ' ένα τέτοιο τρόπο οι Αθηναίοι αιχμαλώτισαν επτά καράβια, κι οι βάρβαροι με τα υπόλοιπα βγήκαν σ' ανοιχτά κι αρμενίζοντας έκαναν το γύρο του Σουνίου, θέλοντας να φτάσουν πρώτοι στην πόλη, προλαβαίνοντας τους Αθηναίους²⁶.

*Αιφνιδιαστική
κίνηση
των Περσών*

116. Και οι Αθηναίοι απ' τη μεριά τους, τρέχοντας όσο πιο γρήγορα μπορούσαν, έσπευδαν να υπερασπιστούν την πόλη και πρόλαβαν κι έφτασαν πριν έρθουν οι βάρβαροι· αφήνοντας το τέμενος του Ηρακλή²⁷ στον Μαραθώνα ήρθαν και στρατοπέδευσαν σ' ένα άλλο τέμενος του Ηρακλή, στο Κυνόσαργες. Οι βάρβαροι τότε, με τα καράβια τους να σαλεύουν στα νερά του Φαλήρου (γιατί τότε αυτό ήταν ο ναύσταθμος της Αθήνας), κράτησαν λοιπόν τα καράβια τους στα πανιά απέναντι απ' το Φάληρο κι ύστερα πήραν το δρόμο του γυρισμού για την Ασία.

*Οι Αθηναίοι
ματαιώνουν
τον
αιφνιδιασμό*

- Οι απώλειες* **117.** Στη μάχη αυτή του Μαραθώνα σκοτώθηκαν από τους βαρβάρους περίπου έξι χιλιάδες τετρακόσιοι άντρες κι από τους Αθηναίους εκατό ενενήντα δύο· αυτές ήταν οι απώλειες που είχαν τα δυο μέρη.
- Ο θαυμασμός των Λακεδαιμονίων* **120.** Κι ήρθαν στην Αθήνα δυο χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι ύστερ' από την πανσέληνο, κι η βιασύνη τους να φτάσουν έγκαιρα ήταν τόσο μεγάλη, που έκαναν το δρόμο απ' τη Σπάρτη ως την Αθήνα σε δυο μέρες²⁸. Κι όσο κι αν δεν πρόλαβαν τη μάχη, ήθελαν όμως να δουν τους Μήδους· πήγαν λοιπόν στον Μαραθώνα και τους είδαν. Κι ύστερα, συγχάιροντας τους Αθηναίους για το κατόρθωμά τους, πήραν το δρόμο του γυρισμού.

5. Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Δηλαδή, το 491/490 π.Χ.
2. Η φράση «δίνουμε γη και νερό» δήλωνε την άνευ όρων υποταγή.
3. Με το «Πέρσης» δηλώνεται ο βασιλιάς των Περσών («σχήμα κατεξοχήν»), ο Δαρείος.
4. Για τους Πεισιστρατίδες, βλ. παραπάνω, κεφ. ΣΤ 18, σημ. 2, σελ. 59.
5. Σε ορισμένες περιπτώσεις δίνονταν στους Μήδους (και μόνο σ' αυτούς απ' όλους τους υποταγμένους λαούς) ανώτατα αξιώματα, που δικαιωματικά τα νέμονταν οι Πέρσες.
6. Ο γνωστός από το κεφ. Ε 100 (βλ. σελ. 54) σατράπης των Σάρδεων.
7. Με συνολική δύναμη: 100.000 πεζικού, 10.000 ιππικού και 600 καραβιών.
8. Δηλαδή, κυρίεψαν την πόλη, σύλησαν τους ναούς και τους παρέδωσαν στη φωτιά κι έκαναν ανδράποδα τους κατοίκους. (Βλ. και τα «Παράλληλα Κείμενα» της προηγούμενης ενότητας, παραπάνω, σελ. 61).
9. «Δέκατος» οριζόταν ο σημαντικότερος από τους δέκα στρατηγούς. Μάλιστα ο Αριστοτέλης διέσωσε την πληροφορία ότι, ενώ άλλοι υποστήριζαν να οχυρωθούν στα τείχη της Αθήνας και ν' αντιμετωπίσουν εκεί τους επιδρομείς, ο Μιλτιάδης τους έπεισε να βγουν από την πόλη τους και ν' αναμετρηθούν με τους Πέρσες στον τόπο της απόβασής τους, στον Μαραθώνα.
10. Ο Μιλτιάδης (554-489 π.Χ.) ανήκε σε σημαντική αθηναϊκή οικογένεια, που κληρονομικά διοικούσε τη Χερσόνησο της Καλλίπολης· με την προσάρτηση της ευρύτερης περιοχής στο κράτος των Περσών, ο Μιλτιάδης υποχρεώ-

θηκε να πάρει μέρος στην εκστρατεία εναντίον των Σκυθών (βλ. παραπάνω, σελ. 52) και αργότερα τάχθηκε στο πλευρό των Ιώνων επαναστατών. Έτσι ήξερε πολύ καλύτερα απ' τους άλλους Αθηναίους στρατηγούς τη νοοτροπία και την πολεμική τέχνη των Περσών.

11. Ο **Παν** ήταν θεός των ποιμένων, με συνηθέστερο ενδιαίτημά του την Αρκαδία· τραγοπόδης, με δυο κέρατα στο μέτωπο, με σουβλερό πηγούνι· το συνηθισμένο έμβλημά του ήταν το σουραύλι. Απ' το όνομά του έχουμε τη λέξη «πανικός».
12. Το **Παρθένιον όρος** βρίσκεται ανάμεσα στην Αργολίδα και την Αρκαδία.
13. Στο σημείο του βράχου της Ακρόπολης που σήμερα λέγεται «Σπηλιά του Πανός».
14. Ο εθιμικός αυτός περιορισμός στη Σπάρτη δεν ίσχυε για όλους τους μήνες, αλλά μόνο για το μήνα που τελούσαν τη μεγάλη γιορτή των Καρνείων (βλ. παρακάτω, κεφ. Ζ 206, σελ. 114).
15. Το **τέμενος** αυτό βρισκόταν δίπλα στη σημερινή περιοχή Βράνα.
16. Με δεδομένο ότι οι Αθηναίοι οπλίτες ήταν 10.000 και οι Πλαταιείς 1.000, η συνολική αυτή δύναμη των 11.000 Ελλήνων αποτελούσε πολύ υποδεέστερο αντίπαλο για τον περσικό στρατό (βλ. τη δύναμή του παραπάνω, σημ. 7).
17. Στο παλαιότερο, ολιγαρχικό, πολίτευμα της Αθήνας, ο **πολέμαρχος** ήταν ο τρίτος στη σειρά άρχοντας και είχε την αρχιστρατηγία στον πόλεμο. Αλλά στις πρώτες δεκαετίες της δημοκρατίας κρατούσε μόνο το δικαίωμα ψήφου στο συμβούλιο των δέκα στρατηγών και την τιμητική θέση να διοικεί τη δεξιά πλευρά στη μάχη (βλ. παρακάτω, κεφ. 111), που στην αρχαιότερη περίοδο της μοναρχίας την είχε ο βασιλιάς.
18. **Αφίδνες** ήταν ο αττικός δήμος που γειτόνευε με τη Δεκέλεια, το σημερινό Καπαντρίτι.
19. Δηλαδή, θ' αποκτήσει την ανώτατη υστεροφημία, αφού θα ξεπεράσει τους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα, που τους ύμνους τους έψαλλαν οι Αθηναίοι στα συμπόσια και είχαν στήσει τους ανδριάντες τους στην Αγορά, ενώ είχαν δώσει σημαντικά προνόμια στους απογόνους των.
20. Με τη σημερινή ορολογία, η ημέρα που ο καθένας απ' τους δέκα στρατηγούς ασκούσε καθήκοντα αρχιστρατήγου, είχε το γενικό πρόσταγμα και τον αποφασιστικό λόγο για την εφαρμογή του σχεδίου που είχε αποφασιστεί.
21. **Πεντετηρίδες**, π.χ., ήταν τα Ελευσίνια και τα Μεγάλα Παναθήναια.
22. Η γνωστή μονάδα μήκους των 184, περίπου, μέτρων.
23. Οι **Σάκες** (που κατοικούσαν στη σκυθική πεδιάδα Αμόργιο, στην Ασία) είχαν τη φήμη πολεμιστών πρώτης τάξεως.
24. Ο **Κυνέγειρος** ήταν αδερφός του μεγάλου ποιητή Αισχύλου, που κι αυτός πολέμησε στον Μαραθώνα (και, κατόπιν, στη Σαλαμίνα).

- 25.** Είναι οι «γοργόνες» που διακοσμούσαν το πίσω μέρος του καραβιού, στη γλώσσα των ναυτικών μας «αντικόρακο».
- 26.** Για να καταλάβουμε τον κίνδυνο, που διέτρεξαν οι Αθηναίοι από τον ελιγμό αυτό των Περσών, πρέπει ν' αναπαραστήσουμε τις κινήσεις των στρατευμάτων: ενώ οι Αθηναίοι, χωρίς ιππικό, κυνηγούσαν τους Πέρσες, που αποτελούσαν την οπισθοφυλακή, και τα καράβια που είχαν μείνει τελευταία, ο κύριος όγκος του περσικού στρατού είχε κιόλας επιβιβαστεί στα καράβια κι έπλεε προς το Σούνιο.
- 27.** Για το τέμενος του Ηρακλή στον Μαραθώνα, βλ. παραπάνω, σημ. 15. Το τέμενός του στο Κυνόσαργες ήταν γνωστό γυμναστήριο έξω από την πόλη, στο σημερινό Νέο Κόσμο, στο δρόμο που οδηγούσε στο Φάληρο. Με δεδομένα: την απόστασή του από τις ακτές του Μαραθώνα και το ότι οι Αθηναίοι έφεραν βαρύ οπλισμό, το ότι πρόλαβαν τον περσικό στόλο πριν αποβιβαστεί στο Φάληρο, δείχνει την ψυχική και σωματική αλκή τους.
- 28.** Σε σύγκριση με τον Φιλιππίδη (βλ. παραπάνω, κεφ. 105), που έφτασε στη Σπάρτη σε μια μέρα, καλύπτοντας περίπου 225 χιλιόμετρα, οι Λακεδαιμόνιοι έκαναν μόνο μια μέρα παραπάνω κι έφτασαν σε δυο μέρες. Και μόνο η τόσο μικρή διαφορά, ανάμεσα σ' έναν φημισμένο *ημεροδρόμο* κι ένα σώμα βαριά οπλισμένου τακτικού στρατού, δείχνει ότι πράγματι οι Σπαρτιάτες κινήθηκαν με μεγάλη βιασύνη.

Το κράνος του Μιλτιάδη, αφιερωμένο στον Δία της Ολυμπίας, μετά τη μάχη του Μαραθώνα, από τον ίδιο, σύμφωνα με την επιγραφή ΜΙΛΤΙΑΔΕΣ ΑΝΕΘΕΚΕΝ ΤΩΙ ΔΙΙ

β. Παράλληλα κείμενα

1. Τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα ύμνησε ο Σιμωνίδης ο Κεῖος κι έδειξε τη μεγάλη σημασία της στο επίγραμμα:

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἑπτόρεσαν δύναμιν.*

(Οι Αθηναῖοι, δίνοντας μάχη για όλο τον ελληνικό κόσμο στον Μαραθώνα, τσάκισαν τη δύναμη των χρυσοντυμένων Περσών).

Ο Ι.Θ. Κακριδής αναλύει το ποίημα αυτό στο άρθρο του «Οι Μαραθωνομάχοι»:

Ένας Ινδός, που πίστευε πως η σωτηρία του κόσμου βρίσκεται στην επικράτηση του Ανατολικού πολιτισμού πάνω στο Δυτικό, έγραψε κάποτε πως η πρόοδος της ανθρωπότητας ανακόπηκε τρεις φορές μέσα στους αιώνες: στα 490 π.Χ., όταν οι Αθηναῖοι νίκησαν τους Πέρσες στο Μαραθώνα, στα 732 μ.Χ., όταν οι Άραβες, που προχωρούσαν από την Ισπανία για να κατακτήσουν την Ευρώπη όλη, νικήθηκαν από το βασιλιά των Φράγκων Κάρολο Μαρτέλλο κοντά στο Πουατιέ· στα 1529, τέλος, όταν ο Τούρκος σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής δεν κατόρθωσε να κυριεύει τη Βιέννη.

Η γνώμη του Ινδού για την υπεροχή του ασιατικού πολιτισμού μάς αφήνει αδιάφορους. Αξία έχει μόνο η πιστοποίηση πως η μάχη του Μαραθώνα σημειώνει έναν σταθμό από τους πιο μεγάλους στην εξέλιξη της ανθρωπίνης ιστορίας. Και αν παραμερίσουμε τους — ελάχιστους άλλωστε — παραδοξολόγους, που δε λείπουν ποτέ, δεν υπάρχει, όσο ξέρω, κανένας ιστορικός που ν' αμφισβητεί τη σημασία της νίκης των Αθηναίων στα 490.

Φυσικά τη σημασία αυτή μόνο ένας μεταγενέστερος μπορεί να την εκτιμήσει σε όλο της το βάρος και σε όλη της την ευρύτητα. Την ημέρα όμως εκείνη — μιαν από τις τελευταίες του Αυγούστου — καθώς οι εννιά χιλιάδες Αθηναῖοι οπλίτες ξεκινούσαν αποφασισμένοι από την Αθήνα κάτω από τη στρατηγία του Μιλτιάδη, για ν' αντικρούσουν στον κάμπο του Μαραθώνα τον πολλαπλάσιο κι ανίκητο ως τότε στρατό του Δάτη και του Αρταφέρνη, τι να σκεφτόντουσαν άραγε;

Εδώ δεν ήταν μια σύγκρουση από τις συνηθισμένες ανάμεσα σε δύο ελληνικές, γειτονικές κατά κανόνα, πολιτείες, για να λύσουν τις μικροδιαφορές των γύρω από ένα αμφισβητούμενο κομμάτι γης στα κοινά τους σύνορα. Στο Μαραθώνα οι Έλληνες πήγαιναν να χτυπηθούν για πρώτη φορά μ' έναν ξένο λαό που ζητούσε να πατήσει τη χώρα τους. Οι Πέρσες ήταν οι πρώτοι βάρβαροι που ερχόνταν να κατακτήσουν την Ελλάδα.

Κάτι ανάλογο με ό,τι έγινε στην κατακτημένη από τους Πέρσες Ασία και Αίγυπτο θα γινόταν και στην ηπειρωτική Ελλάδα, αν οι Πέρσες νικώντας στερέωναν κι εκεί την εξουσία τους. Και όμως! Οι εννιά χιλιάδες Αθηναίοι οπλίτες, καθώς προχωρούσαν στο δρόμο που έφερνε στο Μαραθώνα — μέσα σ' αυτούς βρισκόνταν ο Θεμιστοκλής, ο Αριστείδης, ο Αισχύλος — καταλάβαιναν όλοι τους ότι στον αγώνα αυτόν παιζόταν κάτι πολύ μεγάλο: στον αγώνα αυτόν συγκρούονταν όχι δυο λαοί μόνον, αλλά δυο κόσμοι.

Την ημέρα εκείνη της πορείας οι Αθηναίοι οπλίτες ένιωσαν πόσο ακριβή τους ήταν η ελληνική γη και ο ελληνικός τρόπος ζωής, παρ' όλους τους μόχθους του. Ένωσαν και κάτι άλλο ακόμα, που εξάπαντος δεν το είχαν νιώσει ως τότε με τόσην ένταση: ότι όλοι οι Έλληνες, όσο κι' αν τους χώριζαν οι πολιτειακές αντιθέσεις και οι πόλεμοι μεταξύ τους, όλοι οι Έλληνες αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο. Ό,τι τους είχε σε περασμένα χρόνια φέρει αντιμέτωπους, έπρεπε τώρα να ξεχαστεί. Οι Αθηναίοι πήγαιναν να *προμαχήσουν των Ελλήνων*, να πολεμήσουν για τους Έλληνες όλους στο Μαραθώνα και να ρίξουν ταπεινωμένη στη γη τη δύναμη των χρυσοφόρων Μήδων. Οι χρυσοφόροι Μήδοι! Το χρυσάφι δεν έχει τέτοιες ώρες καμιά δύναμη. «Βασιλιά μου — θα πει στον Ξέρξη ένας Έλληνας φυγάδας ύστερα από δέκα χρόνια — η φτώχεια είναι ο αιώνιος σύντροφος των Ελλήνων· η αρετή τους όμως έχει σιγά – σιγά αποχτηθεί, κατορθωμένη από τη σοφία και το δυνατό νόμο. Μ' αυτή την αρετή κατορθώνει η Ελλάδα να ξεφεύγει και τη φτώχεια και τη δουλεία».

Με τη μάχη του Μαραθώνα και με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, δέκα χρόνια αργότερα, ανοίγει η μεγάλη ιστορία της Αθήνας του 5ου αιώνα. Αυτές οι νίκες είναι που φτέρωσαν την πίστη των Αθηναίων στην πόλη τους. Ο αθηναϊκός πολιτισμός της Περίκλειας εποχής χρωστάει την άνθισή του κατά πρώτο και κύριο λόγο στους μαραθονομάχους και στους σαλαμινομάχους.

Η ιστορία ξαναγυρίζει. Και οι σημερινοί Έλληνες, καθώς πριν από λίγα χρόνια ανέβαιναν το βουνό της Πίνδου, τις ίδιες σκέψεις ακριβώς έκαναν με τους Αθηναίους πολίτες του 490 π.Χ. Αυτή τη φορά ο εχθρός δεν ερχόταν από τ' ανατολικά, μα τι σημαίνει: Ήταν πάλι πολλαπλάσιος σε αριθμό από τους υπερασπιστές της ελληνικής γης, και δεν έλειπε κι από αυτόν ο πολιτισμός. Και στον αγώνα όμως αυτόν κάτι μεγάλο παιζόταν· ήταν πάλι δυο κόσμοι που ετοιμάζονταν να χτυπηθούν, όχι δυο λαοί μόνο. Από τη μια ο κόσμος που πίστευε στην ωμή βία και στην άψυχη δύναμη του σίδερου· από την άλλη ο κόσμος, που την πίστη του τη στήριζε στο δίκαιο και στη δύναμη της ψυχής.

Κι αν οι Αθηναίοι του 490 επρομάχησαν των Ελλήνων, στα 1940 οι Έλληνες επρομάχησαν του κόσμου όλου, που για μια στιγμή κράτησε την ανάσα του να ιδεί πώς μια φούχτα Έλληνες θ' αντιμετώπιζαν τα φουσάτα μιας σιδερόφραχτης αυτοκρατορίας.

Μιαν άνθιση του πολιτισμού, ανάλογη μ' εκείνη που χάρισαν στην Αθήνα του 5ου π.Χ. αιώνα οι νίκες του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας, δεν έζησαν οι σημερινοί Έλληνες· μα είναι νωρίς ακόμα. Και στην παλιά εποχή χρειάστηκε μισόν αιώνα για να προβάλει. Ας μη θελήσουμε να πιστέψουμε πως οι ιστορικές συνθήκες, διαφορετικές στην εποχή μας, την αφάνισαν για πάντα. Οι καταβολές της μπήκαν με τις νίκες του 1940. Κάποτε, ύστερα από όχι πολλά χρόνια, ας ελπίσουμε, θα χαρούμε τους καρπούς της.

2. Για το ίδιο θέμα ο Πλάτων, στο διάλογο *Μενέξενος*, έγραψε:

«Θα μπορούσε κανείς να καταλάβει σε ποιο σημείο ανδρείας έφτασαν οι πολεμιστές του Μαραθώνα, αν λογαριάσει ότι αντιμετώπισαν τη δύναμη των βαρβάρων και τιμώρησαν την αλαζονεία ολόκληρης της Ασίας και πρώτοι έστησαν τρόπαια απ' τα λάφυρα των βαρβάρων. Έγιναν οδηγοί και δάσκαλοι στους άλλους, ότι η δύναμη των Περσών δεν είναι ακαταμάχητη, αλλά και το μεγαλύτερο πλήθος και ο μεγαλύτερος πλούτος υποχωρούν μπροστά στην ανδρεία. Εγώ λοιπόν υποστηρίζω ότι εκείνοι οι άντρες δεν είναι πατέρες μόνο των σωμάτων μας, αλλά και της ελευθερίας, και της δικής μας και όλων, όσοι ζουν σ' αυτή την ήπειρο· γιατί, αντικρίζοντας εκείνο το κατόρθωμα οι Έλληνες τόλμησαν να μπουν στον κίνδυνο στις μάχες που ακολούθησαν για τη σωτηρία, με το να γίνουν μαθητές των Μαραθωνομάχων».

3. Η μάχη του Μαραθώνα πέρασε στη λαϊκή παράδοση κι έφτασε σχεδόν ως τις μέρες μας, όπως δείχνει η ακόλουθη λαϊκή παράδοση της Αττικής:

Στον κάμπο του Μαραθώνα έγινε μια φορά μεγάλη μάχη. Τούρκοι πολλοί με άρμενα πολλά ήρθαν να σκλαβώσουν τη χώρα κι απ' εκεί να περάσουν στην Αθήνα. Δεν επήγαν γραμμή στην Αθήνα, γιατί οι Έλληνες εφύλαγαν με πολλά πλεούμενα και τρικάταρτα τον Πειραιά. Οι Έλληνες ήταν λίγοι εμπρός στην αμέτρητη δύναμη του εχτρού. Εσυνάχτηκαν απ' όλα περίγυρα τα χωριά και από την Αθήνα κι έπιασαν πόλεμο φριχτό. Αν τους νικήσουμε, σου λέει, εδώ, πάει, τους σπάσαμε· δε θα ιδούν τη στράτα να φύγουν.

Επολέμησαν από την αυγή έως το βράδυ. Απελπισμένοι επολέμησαν οι εχτροί, αλλά πλέον απελπισμένοι επολέμησαν οι Έλληνες. Το αίμα επήγε ποτάμι· έφτασεν έως τα ριζά του Βρανά και έως το Μαραθώνα αντίκρυ. Έσυρεν ως τη θάλασσα κι έβαψε κατακόκκινα τα κύματα. Θρήνος και κακό έγινε. Τέλος ενίκησαν οι Έλληνες. Οι Τούρκοι έτρεξαν να γλιτώσουν στα καράβια. Οι Έλληνες τους κυνήγησαν κι εκεί, τους κατάσφαξαν, κανείς από τους εχτρούς δεν εγύρισε πίσω.

Έτρεξαν τότε δυο να φέρουν την είδηση στην Αθήνα. Ο ένας έτρεξε καβαλάρης, ο άλλος πεζός κι αρματωμένος. Ο καβαλάρης επήγεν από το Χαλάντρι, ο πεζός έπιασε τη Σταμάτα. Φτεροπόδαρος ανέβηκε τον Αφορεσμό και κατέβηκε στο χωριό. Καθώς τον είδαν οι γυναίκες, έτρεξαν κοντά του:

– Σταμάτα, του φώναζαν, σταμάτα! Ήθελαν να τον ρωτήσουν τι απόγινε η μάχη. Εστάθηκε μια στιγμή να πάρει φύσημα, κι έπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στο Ψυχικό· εκεί επήγε να ξεψυχήσει, πιάστηκε η αναπνοή του, τα πόδια του έτρεμαν· τώρα έλεγε να πέσει. Αντρείεüεται τότε και παίρνει βαθιά ανασασμό, και μια και δυο έφτασε τέλος στην Αθήνα. — Ενικήσαμε! είπε, κι έπεσε ευτύς και ξεψύχησε. Ο καβαλάρης ταχυδρόμος ακόμα δεν εφάνηκε!

Εκεί όμως που σταμάτησε ο πεζοδρόμος κι εκεί που πήρε ανάσα, άφησε τ' όνομα του καμώματός του. Το πρώτο χωριό τ' ονόμασαν Σταμάτα, το δεύτερο Ψυχικό.

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Δάτης και Αρταφρένης επέλεξαν τον Μαραθώνα για την απόβαση του εκστρατευτικού τους σώματος;
2. Ποιος ο ρόλος των Πεισιστρατιδών, τόσο στην λήψη απόφασης του Δαρείου για την ανάληψη εκστρατείας, όσο και στην εκτέλεση της απόφασης αυτής; Ποιες δικαιολογίες νομίζετε ότι θα πρόβαλαν, για να εξηγήσουν το ρόλο αυτό;
3. Από πού προερχόταν ο φόβος του Μιλτιάδη «μήπως ξεσπάσει καμιά μεγάλη διχόνοια»;
4. Με ποιο επιχειρήμα έπεισε ο Μιλτιάδης τον Καλλίμαχο;
5. Γιατί δεν έδωσε τη μάχη ο Μιλτιάδης προτού έρθει η μέρα που δικαιωματικά τού ανήκε η αρχιστρατηγία;
6. Με ποιο σκεπτικό ο Μιλτιάδης έδωσε στην ελληνική παράταξη το σχήμα που περιγράφει ο Ηρόδοτος;
7. Αποτιμήστε τη συμβολή του Καλλιμάχου στη μεγάλη νίκη των Αθηναίων.
8. Ποια αισιόδοξη προοπτική για την έκβαση των επόμενων δύσκολων αγώνων εναντίον των Περσών ανοίγει η ταχύτατη έλευση των Σπαρτιατών και η έκφραση του θαυμασμού των προς τους Αθηναίους;